

הכרעה צבאית במלחמת "חרבות ברזל" - מצע לדיון מחודש¹

המאמר טוען כי במלחמת "חרבות ברזל" השיג צה"ל הכרעה בשתי זירות, באופן ההפוך מהמקובל בתורה הצבאית. בעזה - הושגה הכרעה טקטית ואופרטיבית מול חמאס, שהתבססה על שחיקת כוחות ויכולות האויב בעיקר באמצעות פעילות יבשתית התקפית; בלבנון - הושגה הכרעה אסטרטגית, אופרטיבית וטקטית (בסדר הזה) מול חזבאללה, שהתבססה על תחבולה באמצעות פעולות קינטיות ("מכות מנע") ובהן פיצוץ ביפרים ותקיפות מהאוויר נגד יכולות ומפקדים, והמשך בפעולה יבשתית נגד תשתיות לחימה במרחב הגבול. הדיון בהכרעה הלך ונעלם בתוך צה"ל בשנים האחרונות, והמאמר מציע מצע מחודש לדיון כזה.

מבוא

השימוש במושגים הכרעה וניצחון לגבי מלחמת "חרבות ברזל" מערבב המשגה מקצועית ובעיקר המשגה פופולרית, בקרב האזרחים ובקרב המערכת הלאומית, אך גם בקרב המערכת הצבאית. במאמר זה אתמקד במושג הצבאי - הכרעה. צה"ל עשה במושג הכרעה שימוש בהגדרת ההישגים שלו מול גדודי וחטיבות ארגון הטרור חמאס, אך לא בהקשר לפעילותו כנגד ארגון הטרור חזבאללה במהלך המלחמה (החל מה־8 באוקטובר 2023 ועד להסכמי ההסדרה בנובמבר 2024). לפני המלחמה ההתבטאות הייתה הפוכה - צה"ל דיבר על הכרעת חזבאללה, ואל חמאס התייחס במושגים של "פגיעה קשה" שתביא להרתעה. בציבור ישנה ביקורת רבה על־כך שעל אף המאמץ הגדול "חמאס לא הוכרע". הביקורת מופנית כלפי המדינה ובפרט כלפי צה"ל, בעיקר בתקופה בה חוזרים החטופים מהשבי וברקע נראים מחבלי חמאס ואחרים מתהדרים בהצלחתם. יש גם טענות כי תושבי הצפון נדרשים לחזור לבתיהם על אף שלכאורה חזבאללה לא הוכרע.

המאמר יציג את ההמשגה המקובלת בצה"ל לעניין הכרעה, יטען כי במהלך מלחמת

¹ פורסם במקור במרכז בס"א, "עיונים בביטחון" 211, אפריל 2025.

"חרבות ברזל" הושגה מול צבא הטרור של חמאס הכרעה טקטית ואופרטיבית שלא התממשה לכדי הכרעה אסטרטגית וניצחון – שהוא לפי הגדרות צה"ל עמידה ביעדים שהציב הדרג המדיני: החלפת שלטון חמאס והחזרת החטופים. עמידה ביעדים אלו, מצריכה את מיצוי הפעולה הצבאית להישגים מדיניים. לעומת זאת, מול חזבאללה הושגה הכרעה אסטרטגית ואופרטיבית ובעקבותיה הכרעה טקטית. יתר על כן, הגישות והאמצעים בהן הושגו הכרעות אלה היו הפוכות למקובל בחשיבה הצבאית: ההכרעה בעזה הושגה בדפוס של שחיקת יכולת הלחימה של האויב באופן הדרגתי ומתמשך (מחבלים, מפקדים בכלל הדרגים, תשתיות בדגש על ממד התווך התת-קרקעי, אמל"ח ויכולות פיקוד ושליטה) ועל-ידי לחימה התקפית של כוחות יבשה ושהיה ממושכת בשטח, אך ללא "תמרון האויב" (תחבולה) שהוא מעבר לרמה הטקטית – הדרג הטקטי עד רמת החטיבה כולל, נקט בדפוס לחימה תחבולני, שכלל שימוש בהונאות, תחבולות, איגופים והטעיות שאפשרו לא פעם להפתיע, לערער את האויב בתא שטח בו נערכה הלחימה ולהוציאו משיווי משקל (פרל, 2024). ברמה המערכתית התחבולה היחידה שמכיר כותב המאמר הייתה בתחילת כיבוש אזור חאן יונס. הכרעת חמאס ברמה האופרטיבית באה לידי ביטוי בכמה היבטים: בפירוק חטיבות חמאס באזורים בהם צה"ל נלחם – אלו הפסיקו להילחם בצורה סדורה כפי שתכננו ועברו ללוחמת גרילה (למעשה "צבא הטרור" הוכרע והפך ל"ארגון גרילה"); הפסקה כמעט מוחלטת של ירי על העורף הישראלי, ואיבוד היכולת לבצע פשיטות על יישובי העוטף; עם זאת, באזורים בהם צה"ל לא פעל (מחנות המרכז) ובאזורים בהם צה"ל לא שהה באופן רציף לאחר שכבש אותם, חמאס הצליח לשקם חלק מיכולותיו. מכיוון שהכרעה באמצעות שחיקה היא מצטברת – מהרמה הטקטית, לאופרטיבית ולאסטרטגית, נראה שכדי להשיג הכרעה אסטרטגית נדרש יהיה להמשיך בשחיקה, או לפעול באופן תחבולני ישירות על הדרג האסטרטגי.

לעומת זאת, ההכרעה מול חזבאללה הושגה בדפוס תחבולני ("תמרון האויב"), לא באמצעות מיקום כוחות בשטח בעמדה עדיפה על-פני האויב, אלא באמצעות תקיפה באמצעות פיצוץ הביפרים, תקיפות של יכולות האש של הארגון מהממד האווירי, חיסול ההנהגה הבכירה, פירוק מערכת הפו"ש הצבאי על-ידי חיסול מפקדים בכל הדרגים, והשמדת תשתיות לחימה בקו המגע בהיקף רחב. כל זאת לאחר שכמעט שנה לפני כן, ניטלה מארגון חזבאללה יכולת ההתקפה היבשתית לתוך שטח ישראל על-ידי כוחות רצ'ואן, כתוצאה מחיזוק מערך ההגנה בחזית הצפונית ומכך שהארגון צבר נפגעים לא מעטים מתקיפות צה"ל מן האוויר. שילוב הגורמים הוביל לכך שכאשר כוחות היבשה נכנסו לרצועה צרה בשטח דרום לבנון, חזבאללה כבר היה על סף הכרעה – לרשות הארגון עמדו עדיין יכולות מספיקות לצרכי לחימה, לרבות לוחמים בשטח, ואף בעמדות יתרון על כוחותינו, אמצעי נ"ט בפריסה רחבה, ותמ"ס מסוגים שונים שעדיין יכול היה להיות מופעל לעבר צפון ישראל ולפגוע בכוחות הפועלים בשטח לבנון (היקף התמ"ס שנועד לפגיעה בעומק ישראל צומצם משמעותית), אך

מרבית לוחמי ארגון בשטח איבדו את הרצון להילחם. הפעולה היבשתית בלבנון אשר פגעה במאמץ התבצרות וריכוז אמל"ח ארוך שנים, תוך התנגדות מועטה של האויב, הייתה המסמר האחרון בהכרעת חזבאללה.

אתחיל בהצגת המשגה בנושא ההכרעה ותיאור הגישות להשגתה, לאחר מכן אתאר, תוך שימוש במושגים אלו, את שהתרחש במלחמת "חרבות ברזל" (תוך התייחסות לקשר שבין הכרעה לבין ניצחון – שהוא עמידה במטרות המלחמה שהוגדרו על-ידי הדרג המדיני), ואסיים בהמלצות להמשך.

מטרת המאמר היא להוות מצע לדיון בתחום שהדיון בו הלך ודעך ונדרש להחזירו לשולחן הדיונים.

המאמר אינו עוסק בסוגיית הקשר בין ניצחון, שהוא לפי הגדרות צה"ל עמידה בהישגים שהגדיר הדרג המדיני, לבין הכרעה. קשר זה מוסבר בתורת המבצעים משנת 2019 כך: "1). אפשר שהכרעת האויב לא תבטיח את הניצחון, כלומר שההכרעה לא תביא להשגת המטרות או למימוש התכלית האסטרטגית; 2). הניצחון יכול להיות מושג גם ללא הכרעת האויב."

מכיוון שניצחון מוגדר כעמידה במטרות המלחמה כפי שהגדיר הדרג המדיני, שני צדדים בעימות יכולים להגדיר שניצחון, גם אם אחד מהם נפגע צבאית הרבה יותר מן השני. למעוניינים להרחיב בעניין זה מוצע לקרוא את מאמרה של אור ברק בנושא הבלבול בטרמינולוגיה הצבאית בהקשר ניצחון והכרעה (ברק, 2021). הדיון במאמר זה גם אינו עוסק בגישות שונות של הפעלת כוח, כמו כפיה/אכיפה, מניעה והכלה שנידונו רבות בשנים האחרונות וגם לא בתכליות מלחמה – שאפתניות כמו שינוי המצב הביטחוני מייסודו, או מוגבלות יותר כמו שיפור או שימורו. המאמר מתמקד בחזרתה של ההכרעה כמושג רלוונטי לדיון מקצועי וכמכוון הפעולה הצבאית. כפי שמציין מסמך של מחלקת תוה"ד מ-2023: "ההכרעה היא התכלית המוחלטת של הפעלת העוצמה הצבאית. לכן, הוא המחולל של מערכת המושגים וביחס אליו נובעות כל התכליות האחרות" (מחלקת תוה"ד, 2023). במילים פשוטות – צבא צריך לכוון להכרעת האויב, וכל שאר ההישגים החלקיים (ביחס להכרעה), מתייחסים להישג זה.

המילה הכרעה סובלת מריבוי משמעויות בעברית, ובצה"ל, כפי שיוצג בהמשך, לפחות משתי משמעויות שונות – פעולה ותוצאה. למרות הבעייתיות המאמר מתייחס לשתי המשמעויות והמלצותיו מתייחסות בעיקר לפעולה המביאה להכרעה, לצורך למידה.

מה היא הכרעה (כתוצאה של פעולה), באיזו רמה היא יכולה להתממש ומה התיחום שלה בזמן?

לא אתיימר לסקור את כל ההיסטוריה של העיסוק בהכרעה, אלא להגדיר את רמות המלחמה בה רלוונטי לדון בה ואת התיחום שלה בזמן – ביחס לפעולות הלחימה. אתייחס להכרעה במסגרת מלחמה, ולא בסוגי עימות אחרים.

אבי קובר בספרו המחקרי על הכרעה במלחמות ישראל (1995) הגדיר הכרעה: "הכרעה צבאית היא שלילת כושר הלחימה של היריב, במהלך מלחמה, בשדה הקרב, באמצעים צבאיים, כאשר ההתאוששות ממנה במסגרת אותה מלחמה היא בעלת סבירות נמוכה ביותר". הוא מפרט: מבחינת מהות ההכרעה "מדובר בשלילת כושר הלחימה של היריב המורכב מרצון ויכולת"; מבחינת רמת הניתוח – מדובר בהכרעה ברמה האסטרטגית (הכוונה שהארגון הצבאי כולו מפסיק לתפקד, בלי קשר להישג המדיני המבוסס על הכרעה זו ומוגדר כניצחון), אופרטיבית וטקטית (במחקרו התמקד קובר ברמה האסטרטגית); מבחינת מסגרת הזמן: "הכוונה לפרק הזמן, שבו מתנהלת המלחמה ולא לאופק שאחריה" (נכון בעיקר לרמה הטקטית ולעיתים גם לרמה האופרטיבית); מבחינת המרחב: הכוונה לשדה הקרב המורחב (כולל מטרות אסטרטגיות מחוץ לשדה הקרב הישיר, כמו מפקדות, תעשייה צבאית, שטחי כינוס והיערכות הכוחות וכיוצא בזה); מבחינת האמצעים: "מדובר בשימוש באמצעים צבאיים בלבד, לא באמצעים כמו מצור כלכלי למשל". (ניתן להתווכח עם טענה זו שכן מצור כלכלי מחליש את כוח הלחימה של האויב בכל הרמות); מבחינת הסופיות: "ההסתברות להתאוששות, או החלמה, היא נמוכה ביותר" (בתוך המלחמה, לא אחריה) (קובר, 1995, עמ' 25–26). חשוב כאן לענייננו, שהכרעה צבאית נמדדת בתקופת הלחימה ולא אחריה, כמו שלעיתים ניתן להסיק מהדיון הציבורי הפופולרי. הדיון האם חמאס או חזבאללה הוכרעו רלוונטי רק למה שהתרחש בתקופת הלחימה בפועל. לדוגמה – במלחמת ששת הימים – עד ה־10 ביוני, או במלחמת יום הכיפורים – עד ה־24 באוקטובר. במקרה של מלחמת "חרבות ברזל" הדיון רלוונטי בעזה עד אוגוסט 2024 (עת הסתיים כיבוש רפיח), ובלבנון עד סוף נובמבר 2024, ולא עד סיום פורמלי של המלחמה שהיא הגדרה מדינית שיכולה להתארך ככל שהדרג המדיני יחליט.

במילון למונחי תו"ל משנת 1996 מופיע ההגדרה הבאה להכרעה: "שבירת כוח ההתנגדות של האויב לפעול ביעילות נגדנו על-ידי יצירת מצב שמתקיימים בו (להערכת המחליט) התנאים להשגת המשימה שנקבעה. מצב הכרעה נקבע כרגיל בכך, שהאויב איבד את יכולתו לפעול נגדנו ביעילות" (לא מפורט עניין איבוד היכולת). הגדרה זו ממקדת את ההכרעה לדרגים המערכתי והטקטי. במילון למונחי צה"ל משנת 1998 נשמרה הגדרה זו, תוך הוספת הגדרה נפרדת ל"הכרעה טקטית" שעיקרה הוא השגת עמדת יתרון קרקעית על האויב.

ההגדרה העדכנית במילון מונחי צה"ל הדיגיטלי נכון לפברואר 2025 היא: "מצב בו

האויב אינו רוצה או אינו יכול לקדם את מטרותיו, ואף אינו רוצה או יכול להתנגד לפעולת כוחותינו לאורך זמן. הקביעה שהאויב הוכרע מסורה בידיו של מפקד ברמתו." במילון זה מובאת גם הגדרה ל"הכרעה אסטרטגית (ואסטרטגית־רבתי):

1. שלילת רצון או יכולת האויב (יכולת כלכלית, חברתית, פוליטית, יכולת צבאית) להמשיך בעימות כוחני, ולפעול במועילות, והמחשה כי לא יוכל לקדם את יעדיו באמצעות המשך הפעלת כוח ואלימות נגד ישראל.
2. נטישת רעיון, מערכה או מיזם אסטרטגי בבניין הכוח של האויב."

בהגדרה זו יש גם מאפיינים של הכרעה ברמת האסטרטגיה־רבתי/מדינית. כך מופיע גם בתורת המבצעים של 2007, "השגת מצב בו אין האויב יכול להשיג את מטרותיו או למנוע אותנו מלהשיג את מטרותינו, כדי לכפות את רצוננו על האויב עלינו להשיג הכרעה. כדי להשיג הכרעה יש לזהות את תורפות האויב ולפגוע ביכולותיו העיקריות. אין הכרח להשמיד לשם כך את כל נכסיו, אלא יש לפגוע בנכסים שפגיעה בהם תשקת את יכולותיו המרכזיות ותביאו למצב של חוסר אונים והכרח לקבל עליו את תכתיבינו. ההכרעה דומה בהגיונה לאכיפה. מטרתה לאכוף על האויב את רצוננו ולגרום לו לבצע דבר שאיננו חפץ בו".

תורת המבצעים של 2019, מגדירה הכרעה כ"תוצאה של פעולה שנועדה להביא למצב בו האויב אינו רוצה או אינו יכול לקדם את מטרותיו, ואף אינו רוצה או אינו יכול להתנגד לפעולת כוחותינו לאורך זמן. מדובר בשני מרכיבים המשפיעים זה על זה: חוסר יכולת פיזית, ואי רצון." הגדרה זו תקפה לשלוש רמות המלחמה. לגבי התיחום בזמן נכתב "מרגע שהושגה הכרעה, פרק הזמן שבו היא תקפה הוא יחסי ותלוי במשימה, בכוחותינו ובכוחות האויב. ההכרעה אינה מצב קבוע, ובפועל האויב יכול תמיד להתאושש, לבנות את עצמו מחדש, לגייס כוחות נוספים, להצטייד ולצאת להילחם שוב." נכתב כי ברמת הטקטיקה "הכוח הצבאי נדרש להכריע את האויב בכל מרחב, תחום או ממד שבהם מתקיים מפגש עם האויב." למעוניינים להרחיב בעניין הקשר בין פגיעה ברצון וביכולת והשילובים ביניהם מומלץ לקרוא את מאמרו של עדו הכט "מנגנוני הבסה – כיצד מנצחים במלחמה" (2004).

לסיכום עד כאן וכבסיס להמשך הדיון, ההכרעה אליה יתייחס מאמר זה היא צבאית. ככזו היא יכולה להתקיים, ורצוי שתתקיים, בשלוש רמות המלחמה – האסטרטגית, האופרטיבית והטקטית, יחד, או בנפרד. הדיון בה רלוונטי לעת הלחימה ולא לתקופה שאחריה, אם כי יש דוגמאות היסטוריות להכרעה צבאית שהשלכותיה המשיכו להיות תקפות שנים רבות. לכן מיצויה של ההכרעה לאחר שהושגה הוא עניין מרכזי לדרג הצבאי (כדי להרחיבה מרמת מלחמה אחת לאחרת) ולדרג המדיני (כדי למצותה למהלכים מדיניים). דוגמה חשובה להמחשת חיוניות תיחום הזמן כאשר דנים בהכרעה, הוא ההכרעה הברורה שהושגה בסיני מול הצבא המצרי במלחמת ששת הימים, והתאוששות צבא זה תוך כדי מלחמה ההתשה בואכה מלחמת יום הכיפורים.

כיצד משיגים הכרעה? גישת התמרון וגישת השחיקה

הנושא לא נידון באופן ישיר ומפורט במסמכי צה"ל בעשור וחצי האחרונים, אולי עקב המחשבה כי הכרעה צבאית היא עניין פחות רלוונטי לעימותיה של ישראל, או עקב קושי בהבנת מהות התופעה. כך או כך, הפירוט הנרחב ביותר, בו אעשה שימוש כאן, מופיע בתורת המבצעים משנת 2007:

"שתי הגישות המבצעיות המרכזיות לביצוע המבצעים ולהשגת המשימה או ההכרעה הן:
א. גישת התמרון מגלמת תפיסה שבה דומיננטיות התמרון היא האמצעי העיקרי לביצוע משימה או להשגת ההכרעה, והיא במהותה התפיסה התחבולנית.
ב. גישת השחיקה מגלמת תפיסה שבה התבססות על שחיקה היא הדרך הדומיננטית לביצוע המשימה או להשגת ההכרעה.

גישת התמרון

תמרון הוא מיקום והפעלה של כוחות במרחב הלחימה כשילוב של תנועה ואש, כדי להשיג מצב יתרון על האויב לשם ביצוע המשימה או השגת הכרעה, לעומת שחיקה, שהיא פחות הדרגתי ביכולתו של כוח צבאי כתוצאה מאובדן אנשים ואמצעים חומריים עקב פגיעה פיזית. גישת התמרון דוגלת בהסתמכות מרבית על תמרון ובהסתמכות מזערית על שחיקה לשם השגת המשימה או הכרעת האויב.

תמרון ותחבולה – תחבולה הנה דרך מחוכמת לעשיית מלחמה על-ידי ניצול תורפות האויב או על-ידי גרימתו [יצירתו] באמצעות הפתעה, הונאה או תכסיס, כדי להוציא מאיזון ולמוטטו. מהות התחבולה היא השגת המשימה או השגת הכרעה מבלי להתמודד עם עוצמתו של האויב, אלא על-ידי נטרולה. התמרון הוא המאפשר לממש תחבולה על-ידי ריכוז עוצמה כלפי תורפות במערך האויב באופן שיוביל לנטרול מרכזי הכובד שלו ובסופו של דבר לנטרול עוצמתו. בה בעת יבטיח התמרון הגנה מספקת על מרכזי הכובד שלנו ועל התורפות העלולות להוביל לפגיעה בהם.

בגישת התמרון, המטרה היא להביא את האויב למצב שבו הוא חסר יכולת התנגדות על-ידי ערעור יכולתו ורצונו ללחום, ולא דווקא בהתמקדות בגרימת נזק חומרי [הגם שהנזק החומרי הוא מרכיב מרכזי בהשפעה על הרצון]. המאפיינים המרכזיים של תמרון הם תנופה וקצב, אשר בשילובם מובילים להלם ולהפתעה. הדגש בגישה זו הוא בהכרעה ובשיבוש פעולת האויב על-ידי נקיטת יוזמה והפעלת לחץ מתמשך בעוצמה בלתי נסבלת (מבחינת האויב), בזמן ובמקום שבהם אין הוא מצפה לכך. כדי להצליח בגישה זו נדרש חיפוש אחר יצירת הפתעה ומקוריות, המשולב בנחישות להצליח. חשיבה מעין זו ישימה בכל סוג של מבצע צבאי, ופירותיה הם תוצאות מיידיות או תוצאות הגבוהות באופן לא פרופורציונלי למאמץ ולמשאבים. לפיכך היא אטרקטיבית במיוחד במתאר של נחיתות כוח או כאשר מנסים לחסוך במשאבים.

מאפיין מרכזי של גישת התמרון הוא הניסיון לנטרל את מעגל הפו"ש של האויב, על-ידי מיצוי מעגל הפו"ש של כוחותינו ליצירת מצבים חדשים, ולהשיג בכך קצב מבצעי טוב יותר מזה של האויב. השאיפה היא ליצור מצב שבו מפקד האויב נדרש לקבל החלטות,

בקצב גבוה יותר מזה שעמו הוא מסוגל להתמודד, ועלידי כך לגרום לו לנקוט פעולות שגויות או להימנע מפעולות בכלל, ובסופו של דבר להביא לשיתוק יכולת התגובה שלו. מובן שכל נזק הנגרם למערכת הפיקוד באמצעים פיזיים או אחרים מביא להאצת שיתוק זה. בגישת התמרון טמון פוטנציאל להשפעה מהירה וישירה על תודעת האויב, כתוצאה מההלם וההפתעה העשויים להיגרם מריכוז מוצלח של עוצמה בנקודות תורפה במרכזי הכובד שלו ומפעולות ישירות המיועדות להשגת השפעה על תודעתו. חשוב להדגיש שההשפעה של פעולה על תודעת האויב אינה ודאית, כמו השפעת פעולה על יכולת, ולכן, ככל שלהשפעה על התודעה משקל רב יותר בתוכנית, כך גדל הסיכון לאי התממשותה. תמרון מוצלח דורש זריזות, גמישות וורסטיליות, במחשבה, בארגון, בתכנון ובביצוע המבצעים. חייבים להכין תוכנית, אך יש להתאימה למצב במהירות. לשם כך מחויבת גישת פיקוד משימה. כדי ליישם את גישת התמרון באופן המיטבי נדרשת הכרת דרך הפעולה של האויב, ארגונו והיערכותו, יתרונותיו וחולשותיו, ובעיקר מרכזי הכובד שלו. יש לציין כי במסמך לא מוזכר נושא איבוד שטח על-ידי האויב כגורם המשפיע על רצונו להילחם, וזהו עניין הנעדר מן החשיבה הצבאית של צה"ל כבר כמה עשורים. דנתי בו במאמר קודם שעסק ב'כיבוש שטח במלחמה והחזקתו – הישג מדיני-אסטרטגי וא-סימטריה צבאית לטובת ישראל' (פינקל, 2024).

גישת השחיקה

שחיקה היא פחות הדרגתי ביעילותו של כוח צבאי כתוצאה מהצטברות של אובדן אנשים ואמצעים חומריים עקב פגיעה פיזית. גישת השחיקה דוגלת בהסתמכות מרבית על שחיקת האויב כדי להשיג את המשימות או להכריע את האויב. על-פי גישה זו, התמרון משני להשמדת מטרות ונועד להכשיר את הקרקע לצורך זה או לשמש אמצעי לניצול תוצאה. שחיקת האויב תושג על-ידי פגיעה פיזית בכוחות, בצידוד ובתשתיות, באמצעות אש מסיבית, אש מדויקת או באמצעות מעשי חבלה בעורף ושיתוק תשתיות. גם גישה זו עשויה להשפיע על תודעת מפקד האויב, אך זאת כתוצאה מהשמדת כוחותיו עד אשר יכיר בעובדה שאין לו מספיק כוח כדי להשיג את משימתו. בבסיס גישה זו עומדת ההנחה כי יש סף ליכולת האויב לספוג, ופגיעה במטרות מעבר לסף זה תגרום לכניעתו. החתירה להכרעה באמצעות שחיקה היא גישה כמותית-סטטיסטית, שלפיה הצד שינצח הוא זה שביכולתו להשמיד מסה קריטית של מטרות האויב מבלי לספוג אבדות כאלה.

תכנון וניהול המלחמה על-פי גישה זו:

- א. הגדרת כמות ואופי המטרות אשר השמדתן מוערכת כנדרשת להשגת הכרעה.
- ב. הגדרת האמצעים הנדרשים לצורך השגת שיעור ההשמדה הנ"ל.
- ג. הגדרת הסד"כ הנדרש, תוך התחשבות ביכולות האויב לשחוק סד"כ זה.

- ד. נקיטת הפעולות הנדרשות לשם מיקום האמצעים בגזרה המתאימה ולהבטחת תפעולם היעיל במועד ולמשך הזמן שיידרש.
- ה. תפעול האמצעים באורח המיטבי למשימה.
- ו. האויב תופס את הנתונים הכמותיים שלו כמרכיב חיוני ביכולתו להמשיך לפעול נגדנו. אויב בעל מנטליות הרואית, המוכן להילחם עד האדם האחרון, לא יהיה בנמצא סף כמותי כלשהו שבו יחליט שהוא מפסיק להילחם.
- יש לנו יכולות וחופש פעולה הנדרשים לשחיקת האויב, בהתאם לנתוני האויב וליכולתו לשחוק אותנו.
- התשה היא שחיקה הדרגתית ומתמשכת בכושר הלחימה ורצון הלחימה של האויב [יש לציין כי זהו שימוש שגוי במושג 'התשה' שהתקבע במהלך השנים בצה"ל. התשה היא שחיקה ברצון בלבד. הפגיעה החומרית היא האמצעי ליצירתה. פגיעה חומרית היא 'שחיקה' לא 'התשה'. במלחמת ההתשה מטרת היריבים הייתה לגרום לצד השני להישבר נפשית בלי השמדה רבתי של כוחותיו, לא הדרגתית ולא בבת אחת] על-ידי פגיעה מצטברת בגיסותיו, בנשקו, ברוחו, בתשתיותיו ובעורפו. לחימת התשה היא בעלת שני מובנים:
- שני הצדדים נוקטים התשה וכל אחד מהם מקווה להביא בכך להכרעת השני הן על-ידי שחיקה פיזית של כוח האויב והן על-ידי שחיקה נפשית של הציבור וההנהגה בצד השני.
 - רק צד אחד נוקט התשה, ואילו הצד השני נמנע ממנה. במצב זה היעד הוא תודעת מקבלי ההחלטות והציבור בצד האויב. התשה כזו עולה בקנה אחד עם גישת התמרון שהוצגה קודם.

בין תמרון לשחיקה

בפועל גישות התמרון והשחיקה אינן מבטלות זו את זו; מי שנוקט תמרון צפוי לעשות שימוש בשחיקה כדרך פעולה המשרתת את התמרון או משלימה אותו. למשל, ניתן להכין את הקרקע לכוח המתמרון באמצעות שחיקה אווירית קודם לתחילת מהלך קרקעי. מי שנוקט שחיקה צפוי לבצע מהלכי תמרון כדי להכשיר את הקרקע להשמדת המטרות או כדי לנצל את תוצאיה.

התמרון מאפשר להשיג תוצאות שערכן רב בהרבה מערך המשאבים שהושקעו בהשגתן. כלומר, הוא מאפשר מצב שבו החלשים גוברים על החזקים, או המעטים גוברים על הרבים, או השגת תוצאות משמעותיות בעלות נמוכה (עלות במשאבים בכלל ובכ"א בפרט). לעומת זאת שחיקה, כאשר היא מתרחשת לאורך זמן, מחייבת את ניצחון החזק על החלש או את הרבים על המעטים, ועלותה לרוב גבוהה, גם בכוח אדם שלנו ושל האויב וגם במשאבים. כשם שהתמרון מאפשר סיכויי הצלחה גדולים גם לכוחות חלשים יותר, יש בו סיכון לכישלון עקב הערכה לא נכונה של תורפות האויב או כישלון של המאמץ המרוכז להשיג את משימתו. בעוד שכישלון בשחיקה יוביל לניסיון נוסף ובסה"כ איננו

מורגש, כישלון בתמרון עלול להוביל לכישלון בקרב או במערכה. [יש לציין כי מימוש גישת השחיקה יכול להיות לטובת החזק כמותית, אך גם לטובת החלש כמותית אבל חזק איכותית, אם הוא מצליח להרוג שלושה לוחמים על כל אחד שנהרג לו (להמחשה בלבד)]. תופעת התמרון (התחבולה) היא הגורם לצורך בהבחנה בין רמות העימות השונות, היררכיית המבצעים, לחימה התקפית והגנתית וצורות הלחימה השונות. כאשר עוסקים בשחיקה אין הבדל בין תוקף למגן, בין קרב למערכה ובין טקטיקה לאסטרטגיה; בכולם אמת המידה היחידה היא כמה כוחות השמדת לצד השני וכמה הושמדו לך.

עד כאן הציטוט הארוך מתורת המבצעים של 2007. יש לציין כי בתורת המבצעים של 2019 יש הסבר על מרכזי כובד והצורך לזהותם כבסיס לפעולה נגדם, וכן דיון מפורט ב"נקודות הכרעה", שהן המפתח להתקפה על מרכז כובד או להגנה על מרכז כובד שלנו. אין דיון מהסוג שצוין מעלה, על איך פועלים נגד מרכזי כובד בהקשר הכרעת האויב. למעוניינים להרחיב בהקשר גישות תמרון-שחיקה, מומלץ לקרוא את מאמרו של יובל בזק (2019).

הכרעה במלחמת "חרבות ברזל"

הטבלה הבאה מציגה את הבנתי לגבי מה שהתרחש בשתי הזירות, כשהן היו זירת מלחמה ראשית. אציין כי לא התייחסתי ליעדי המלחמה של האויב, אך נראה שיעדי של חזבאללה בוודאות לא הושגו, וביחס לחמאס קשה להעריך.

פרמטר	לחימה מול חמאס בעזה (זירה ראשית) – אוקטובר 2023 עד אוגוסט 2024	לחימה מול חזבאללה בלבנון (זירה ראשית) – ספטמבר – דצמבר 2024
יעדי/מטרות המלחמה של ישראל	מיטוט שלטון חמאס והשמדת יכולותיו הצבאיות והשלטוניות. הסרת איום הטרור מהרצועה על ישראל. מאמץ מרבי לפתרון סוגיית החטופים. הגנה על גבולות המדינה ואזרחיה.	השבת תושבי הצפון לבתיהם בבטחה. למרות שהדבר לא מופיע באופן מפורש, מימוש יעד זה הצריך פגיעה משמעותית בחזבאללה
יעד הלחימה של צה"ל	רחב – פירוק חמאס הצבאי, חיסול ההנהגה המדינית	רחב אך לא הכרעתי – פגיעה קשה ביכולות האש של חזבאללה; הסרת איום הפשיטה באמצעות השמדת תשתיות לחימה המאפשרות אותן.

תקיפה דרך "ביפרים" ותקיפות באש אווירית להשמדת מפקדים והנהגה בכל רמות המלחמה – יצרו פגיעה תפקודית בציר הפו"ש ודמורליזציה בשורות הארגון²; תקיפה באש אווירית מאסיבית של אמל"ח אסטרטגי ותמ"ס מכל הסוגים; כל זה על רקע: נטרול יכולת ההתקפה של רצ'ואן לאורך עשרת החודשים הקודמים	כיבוש שטח וטיהורו בחלק מהמקומות, באמצעות השמדת לוחמים, תשתיות לחימה בדגש לתת-קרקעיות, אמל"ח.	דפוס הפעולה הפיזי המרכזי שהביא להכרעה
הכרעה אסטרטגית ואופרטיבית באמצעות תחבולה – פגיעה באמצעות רצף של מהלומות – בפו"ש, ביכולות, יצירת דמורליזציה בכוחות ואחר כך פעולה יבשתית. חזבאללה "יצא משיווי משקל" ואיבד את רצון הלחימה. הראיה: הכוחות (השפעת הרמות שמעל על הרמה הטקטית) היו מצומצמים מאוד וכמעט ולא נלחמו כפי שציפינו כאשר כוחות היבשה נכנסו ללבנון ולאורך חודשים מאז.	הכרעה ברמה הטקטית והאופרטיבית באמצעות שחיקה מצטברת של יכולות האויב. חמאס איבד את היכולת לירות תמ"ס בהיקף משמעותי לתוך שטח ישראל, להגן על שטח מפני התקפת כוחותינו. "צבא הטרור" הוכרע ועבר ללוחמת גרילה.	התוצאה בשדה הקרב (הרחב, לפי קובר)

² מרכיב מרכזי בכך היה חיסול "רמטכ"ל" חזבאללה פואד שוכר (יליד 1961, נחשב למפקד חזבאללה מ-2016) ומפקדי היחידות המרחביות עזיז-אבו נעמה נאסר (יליד 1965, פיקד על היחידה החל מ-2016) – ונסר – אבו טאלב (יליד 1969, פיקד על היחידה החל מ-2016) – מקבילי מפקדי אוגדות בצה"ל. הם היו דמויות מפתח בהיבט התפקודי, ונושאי מורשת חזבאללה מארועי מפתח בעברו של הארגון. במצב בו מפקדים וותיקים אלו שימשו בתפקידיהם במשך שמונה שנים ללא החלפה, כנראה לא נבנתה שרשרת פיקוד משמעותית מתחתם, מה שהאיץ את קריסת מערכת הפו"ש לאחר הפגיעה בהם.

הכרעה תחבולנית ("תמרון") בעיקר באמצעות תקיפות מן האוויר, פיצוץ הביפרים, וניצולם לפעולה יבשתית רחבה נגד תשתיות לחימה במרחב הגבול. במערכה שלא הוגדרה מראש הכרעתית	הכרעה שחיקתית, באמצעות "תמרון" (שלא היה תחבולני לאורך רוב הלחימה, למעט ברמה הטקטית ובכיתור חאן יונס ברמה האופרטיבית) אלא התקדמות חזיתית איטית ושיטתית לכיבוש שטח וטיהורו ככל שניתן.	הפער, ביחס לחשיבה הצבאית
בתהליך מתקדם של מיצוי באמצעות הסדרה מדינית הנשענת על ההכרעה בלחימה. הארגון הסכים להסדרה בתנאים שלא התקבלו על ידו קודם לכן, ובכלל זה תוך ניתוק בין לבנון לבין רצועת עזה.	נראה שעד עתה לא מוצה בהקשר מיטוט שלטון חמאס (למרות חיסול מקיף של ההנהגה) הגם שהזרוע הצבאית של חמאס הוכרעה בכל הרמות. לאורך זמן (אחרי סיום הלחימה העצימה אך בתוך המלחמה המתמשכת), הישג ההכרעה נשחק, לפחות חלקית, על-ידי גיוס פעילים; השפעה על החזרת החטופים באמצעות לחץ להמשיך, ואחר כך באמצעות שימוש בשטח שנכבש כקלף מיקוח	מיצוי ההכרעה לכדי ניצחון (עמידה במטרות המלחמה כפי שהוגדרו על-ידי הדרג המדיני)

מחשבות לעתיד

- החשיבה הצבאית בצה"ל בשנים האחרונות מיקדה את עשיית המלחמה, במצב של מלחמה, ב"שחיקת יכולות" ומיעטה בדיון על המרכיבים "הרכים" ובלבם רוח הלחימה של האויב. הקושי לתרגם הכרעה טקטית, אופרטיבית לכדי הכרעה אסטרטגית ולניצחון מול חמאס, עקב נחישותו ברמה המדינית, וההכרעה האסטרטגית והאופרטיבית של חזבאללה, שהביאה לאיבוד הרצון להילחם בדרג הטקטי, צריכות להביא לחשיבה מחודשת על הממד האנושי בשדה הקרב – כיצד משפיעים עליו בצורה ישירה ועקיפה, ולא רק דרך שחיקת יכולות. ניתן לחשוב גם על שילוב גישות אלו בשלבים שונים של מלחמה, כפי שהתרחש מול חזבאללה.
- במושג "תמרון" נעשה שימוש יתר, בכמה היבטים השונים מאוד זה מזה: הגעה לעמדת יתרון על האויב תוך כדי יישום תחבולה – "תמרון האויב"; פעולה יבשתית התקפית מכל סוג; "יכולת התמרון"/"המערך המתמרון" של צה"ל –

סד"כ היבשה. בעבר, ב"מלחמות התמרון" של צה"ל ('56, '67, '73 ו-'82) – בהן אכן נעשה "תמרון האויב" לא כינו זאת תמרון אלא פעילות התקפית. לאורך שנים בהן לא בוצעה פעילות התקפית משמעותית, שונה השימוש במושג לתיאור יכולת או כל פעולה יבשתית חוצה גבול. מכיוון שכנראה לא ניתן יהיה להחזיר את הגלגל לאחור, מומלץ להתמקד בדיון כיצד פועלים ביבשה באופן תחבולני ברמות האסטרטגית, אופרטיבית והטקטית.

- החמאס פתח את המלחמה בתחבולה באמצעות פעולה יבשתית שנטרלה את מערך ההגנה הישראלי, וייתכן שהיה בה גם מרכיב של הונאה. צה"ל זנח לאורך השנים את התחבולה ביבשה, פיתח יכולות מודיעין ואש רחבות אל מול מרכיבים שונים של האויב, וניסה ליישם תחבולה בעיקר באמצעות יכולת זו. דוגמה לכך היא תקיפת המטרו בעזה במבצע "שומר החומות" במאי 2021, ותקיפות שונות בלבנון במלחמת "חרבות ברזל". ביבשה, נראה שעניין התחבולה זנח לטובת "פעולה עוצמתית", רובה חזיתית. רצוי לדון לעומק בשאלה כיצד להשיג תחבולה ביבשה. גם על בסיס למידה ממקרים שבהם היא יושמה בעזה, שכן בפעולה בשטחים גדולים יותר בהיקפם, כמו לבנון, או במלחמה רב-זירתית, ייתכן וניתן יהיה לממש תחבולה על-ידי "תמרון האויב" גם ביבשה.

- הדיון במושג הכרעה חשוב, למרות הבעיות בהגדרתה ובהשגתה בכלל ומול אויבים שהם צבאות טרור וגרילה בפרט, שכן היא היסוד ההיסטורי להרתעה. כפי שנוכחנו ללמוד בעזה, מבצעים מוגבלים ("עופרת יצוקה", "עמוד ענן", "צוק איתן") אפשרו תקופות שקט יחסי גם ללא הכרעת חמאס, אך המלחמה מראה כי הכרעה עדיין רלוונטית מאוד גם מול סוג ארגונים זה, ולא רק מול צבאות מדינתיים כפי שנטען בעבר (לדוגמה – בתפיסת ההפעלה של 2006). גם אם אינה רלוונטית לכל מצב, וכאמור במבוא, ניתן להשיג ניצחון גם ללא הכרעה, דיון בה חיוני כדי ליצור "קוטב נגדי" למב"ם ולמבצעים מוגבלים/מבצעי הרתעה.³

³ **תודות למעירים:** סא"ל שחר הלר, אל"ם (מיל") ד"ר אסף חזני, אל"ם (מיל") חובב ורדי, אל"ם (מיל") גור ליש, סא"ל (מיל") ד"ר עדו הכט, תא"ל (מיל") בני מר; אל"ם מ' מאמ"ן, תא"ל (מיל") משה שמיר, סרן (מיל") גל פרל, תא"ל ד"ר איל פכט.

רשימת המקורות

- אג"ס-תוה"ד (1996) **המילון למונחי תו"ל**.
- אג"ס-תוה"ד (1998). **המילון למונחי צה"ל**.
- אמ"ץ-תוה"ד (2007). **תורת המבצעים**.
- אמ"ץ-תוה"ד (2019). **תורת המבצעים**.
- אמ"ץ-תוה"ד (2023). מחלקת תוה"ד. **עדכוני תורה 2022-2023** (טיוטה).
- אמ"ץ-תוה"ד (פברואר 2025). **מילון מונחי צה"ל הדיגיטלי**.
- ברק, אור (אפריל 2021) מ'הכרעה' ל'ניצחון': התרת הבלבול בטרמינולוגיה הצבאית בישראל. **עדכן אסטרטגי** 24 (2): עמ' 16-29.
- בזק, יובל (נובמבר 2019). בין הכרעה לניצחון, בין תמרון לשחיקה. **מערכות** 479, עמ' 13-19.
- הכט עדו (2004). מנגנוני הבסה – כיצד מנצחים במלחמה? **זרקור** 11, חטיבת תוה"ד.
- פינקל, מאיר (14 בפברואר 2024). כיבוש שטח במלחמה והחזקתו – הישג מדיני-אסטרטגי וא-סימטריה צבאית לטובת ישראל. **מבט מבס"א**. מס' 2,263.
- פרל, גל (ספטמבר 2024). איפה התחבולה? **מערכות** 503, עמ' 22-27.
- קובר, אבי (1995). **הכרעה צבאית במלחמות ישראל ערב**. משרד הביטחון – ההוצאה לאור ומערכות.